

O nie profesionálnom preklade

Diana Krajňáková

Inštitút anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
diana.krajnakova@gmail.com

Kľúčové slová: nie profesionálny preklad, globalizácia, anglický jazyk, charakteristika nie profesionálneho prekladu, typológia nie profesionálneho prekladu, nie profesionálny prekladateľ, neprofesionálny preklad

Key words: non-professional translation, globalisation, English, theory of non-professional translation, types of non-professional translation, non-professional translator

Je neodškriepiteľné, že pôsobenie globalizačných tendencií sprevádzaných technologickým pokrokom v poslednej dekáde 20. storočia a na sklonku 2. tisícročia neobišlo ani translatológiu. K dôsledkom týchto tendencií výskumníci najčastejšie priradujú otázky kvality východiskového textu, zmeny vo formách prekladateľskej práce a pracovnom prostredí, napr. v podobe prekladateľských tímov nezriedka zložených z rodených i nerodených hovoriacich východiskovým alebo cieľovým jazykom; ale aj používanie elektronických zdrojov od formy slovníkov cez fóra až po zautomatizované prekladače (Gambier, 2014, s. 3). Vplyvy modernej doby na východiskový text, proces prekladu, participantov na preklade a nástroje prekladu sa nepochybne odrážajú aj na finálnom produkte – samotnom preklade.

Prekladateľ sa v dnešnej dobe teda nepasuje iba s procesom prekladania cieleným na čo najkvalitnejší produkt, ale už s východiskovým textom, ktorý viac ako v minulosti musí správne interpretovať a často mu dodať stratenú jasnosť a zrozumiteľnosť (Hewson, 2009, s. 113). Profil prekladateľa sa za účelom zefektívnenia práce rozširuje aj o nevyhnutné zručnosti v oblasti informačno-komunikačných technológií (Snell-Hornby, 2006, s. 133). Prekladatelia sa stávajú súčasťou ponuky služieb – prekladateľského a tlmočnického priemyslu, ktorého pracovný trh sa taktiež internacionalizuje a ktorého existencia v súčasnosti najčastejšie uprednostňuje prekladateľov prekladajúcich „rýchlo a lacno“ (Gromová, 2012, s. 19). Z citovanej dvojice je to práve požiadavka „lacno“, ktorá je hlavným podnetom pre vznik *nie profesionálneho*¹ prekladu, čo potvrdzuje aj Snell-Hornbyová (2006, s. 133 – 136), ktorá pripúšťa existenciu vyššej tolerance k nedokonalým formám prekladu motivovanej predovšetkým finančným šetrením na úkor kvality.

Ak sa však vrátíme k následkom globalizačných tendencií, *nie profesionálny preklad* priamo súvisí hlavne s nevídaným rozšírením pôsobnosti anglického jazyka do všetkých sfér sociolingvistickej reality, vďaka čomu sledujeme pre túto štúdiu dva najmarkantnejšie zlomy. Sú nimi strata všeobecnej platnosti zlatého pravidla prekladania do materinského jazyka prekladateľa (Gromová, 2012, s. 19)² a vzrast sebavedomia všadeprítomných „prekladateľov“. Prepožičaním si prirovnania k lekárskej oblasti načrtnutého Müglou

¹ Termín *nie profesionálny* v práci používame ako generický pojem zahŕňajúci mnohé iné synonymné, ale aj hyponymické označenia tohto typu prekladu, ako napr. dobrovoľnícky, nekomerčný, prirodzený, laický, amatérsky, užívateľský alebo účelový preklad. Uprednostnenie atribútu *nie profesionálny* pred *neprofesionálny* je motivované originálnym anglickým variantom *non-professional*, ktorý nepredstavuje antonymum k termínu *profesionálny*, vyháňa sa teda negatívnym konotáciám spájaným s adjektívom *unprofessional*, t. j. *neprofesionálny*. Keďže tento typ prekladu translatológia v slovenskom prostredí zatiaľ systematicky neskúma, navrhovaný termín *nie profesionálny* je v tejto štúdiu uvádzaný v kurzíve.

² Gromová zároveň dodáva, že v krajinách s menej rozšírenými jazykmi je tento jav prítomný dlhodobo (ibidem), k čomu sa prikláňajú aj Bakerová (2001, s. 66) alebo Pavlovičová (2007, s. 18).

(2009, s. 70 – 77) alebo Petraškom (2007, s. 260) – do vysoko špecializovaného tímu odborníkov vstupujú šarlatáni a podomoví liečitelia bez odborného základu, nástrojov a skúseností na kvalitné vykonanie tohto povolania. Je však namieste hádzať všetkých *nie profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov* do jedného vreca ako nechcenú a nenávidenú skupinu? Vychádzajúc z ich nepopierateľnej existencie, nie je vhodnejšie pripustiť a definovať ich pozíciu v translatológii? Ak to nie je ich odbornosť a profesionálnosť, čo teda podnecuje vznik týchto prekladov a drží ich pri živote až do takého rozsahu, že si ich dosah začína uvedomovať samotná teória a prax prekladu a tlmočenia? To sú otázky, ktoré sa stali hlavným podnetom pre vznik prezentovanej štúdie, ktorej primárnym cieľom je stručná sumarizácia najdôležitejších poznatkov o *nie profesionálnom preklade* mapujúcich jeho minulosť, prítomnosť a sčasti aj budúcnosť.

Už pohľad do minulosti odhaľuje, že „neprofesionálnosť“ v preklade nie je tak celkom výmyslom súčasnej doby, keďže primárne prekladateľskú a tlmočnickú prax sprevádzajú ekonomické faktory motivujúce pôsobenie *nie profesionálnych tlmočníkov a prekladateľov* takmer od počiatku jej vzniku (Mügllová, 2009, s. 85). Pym (2000) dokonca vidí v *nie profesionálnych prekladateľoch* veľmi dôležitú funkciu, vďaka ktorej došlo v priebehu storočí k uľahčovaniu ekonomickej, obchodnej, kultúrnej a náboženskej interlingválnej komunikácie. Napriek evidentne dlhšej existencii *nie profesionálnych prekladateľov* v praxi sa v teórii venovala tomuto typu prekladu len zanedbateľná pozornosť. Z diachrónneho hľadiska definuje medzi prvými daný koncept Harris (1975; 1977), ktorý pojmom *prirodzený prekladateľ a tlmočník* vymedzuje bilingválneho hovoriaceho bez špeciálneho translatologického vzdelania vykonávajúceho preklad na každodennej báze (cit. in Antonini, 2011, s. 102 – 103). Zdôrazňuje, že ide o prirodzenú, nie získanú schopnosť bilingvistov so žiadnym, prípadne minimálnym skúsenostným komplexom z prekladateľskej alebo tlmočnickej činnosti (Pérez-González – Susam-Saraeva, 2012, s. 150). Motivovaný potrebou zvýrazniť charakter prekladania ako individuálnej zručnosti, Toury (1995) zavádza termín *rodeného prekladateľa*, pod ktorý zahŕňa nevedomý vývoj prekladateľskej zručnosti a prirovnáva ju k vývoju monolingválnych kompetencií jedinca (Pérez-González – Susam-Saraeva, 2012, s. 150). Táto koncepcia súhlasí s charakteristikou vrodenej predispozície, no nepovažuje bilingvizmus za predpoklad existencie rodeného prekladateľa. K dôležitejším faktorom zaraďuje napríklad sociálnu motiváciu alebo spoločenskú funkciu prekladu ako činnosti aj produktu (Antonini, 2011, s. 102 – 103).

Na konci 20. storočia sa snahy o definíciu pojmov zahŕňajúcich *nie profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov* usilujú o potlačenie negatívnych asociácií spájajúcich sa s daným konceptom, ako aj o akceptáciu významu a pozície tohto typu prekladu v rámci translatológie. Paralely dnešného chápania *nie profesionálneho prekladu* so staršími pojmi vidíme v pozícii prekladateľa, do ktorej sa dostávajú samotní konzumenti prekladu – používatelia, ktorí sa tým stávajú jeho producentmi (Gambier, 2014), a teda angažovanými spotrebiteľmi, tzv. *prosumers* (O'Hagan, 2009). K tomuto prechodu v modernej dobe veľkým dielom prispeli už spomínané všadeprítomné globalizačné tendencie spojené s nástupom technologických vymožeností, na základe ktorých môžeme v súčasnosti dokonca hovoriť o vlastnom internom systéme členenia *nie profesionálneho prekladu*.

Gambier (2014, s. 3 – 4) ako prvý typ prekladu používaný *nie profesionálmi* uvádza *strojový preklad*, ktorý je síce schopný vystihnúť podstatu informácie v prekladanom texte, no nevyhnutne si žiada finálne úpravy zo strany človeka – prekladateľa (Fernández-Costales, 2012, s. 5). Druhú rozsiahlu oblasť tvoria preklady vytvorené priamo a výhradne *amatérmi* v pozícii prekladateľov, pri ktorej Gambier (2014, s. 12) podobne ako v úvode tejto práce poukazuje na jej pojmovú rôznorodosť. Preklady spadajúce do tejto oblasti označuje za čiastočne zautomatizované, založené na jazykovej intuícii prekladateľov (ibidem, s. 4). Za najvýznamnejšiu formu prekladov amatérmi považuje Fernández-Costales (2012, s. 8)

preklady iniciované fanúšikmi, ktoré označuje ako *komunitné prekladanie*. Táto forma najčastejšie zahŕňa podkategórie, ako *funscubbing*, a teda titulkovanie audiovizuálnych materiálov prekladané fanúšikmi pre fanúšikov, ktorého korene sú spojené s japonským žánrom *anime* a siahajú do osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia³. Ďalšími podkategóriami sú *scanlation* zameraný na preklad komiksov a editovanie dialógových boxov, ktorý podobne ako pri predchádzajúcom subtype vznikol pri prvotných prekladoch jedného z typických japonských žánrov – *manga* (ibidem, s. 10); *romhacking*, ktorý pomenúva spracovanie a preklad klasických videohier a ich následnú adaptáciu do konkrétnej cieľovej kultúry (pozri Muñoz Sánchez, 2008); napokon sú to iné, nezaradené typy komunitného prekladu, medzi ktoré Fernández-Costales (2012, s. 12) zaraďuje preklady blogov, inštitucionálnych a univerzitných internetových stránok, manuálov a iné.

Po strojovom a amatérskom komunitnom preklade, ktoré spája spoločný záujem a účel prekladu, Gambier (2014, s. 5) vyčleňuje dve ďalšie oblasti *nie profesionálneho prekladu*. Ide o *kolektívne*, tzv. *crowdsourcing*, a *kolaboratívne prekladanie*, ktoré sa odlišujú od prvej dvojice zahrnutím vyššieho percenta profesionálov do prekladateľskej činnosti. Kolektívne prekladanie sa zväčša sústreďuje na lokalizáciu softvérov, sú to preklady otvorené korekcii a vznikajú primárne za účelom zníženia nákladov za prekladateľské služby (Fernández-Costales, 2012, s. 7). Spolupráca na jednom východiskovom texte je hlavným znakom kolaboratívneho prekladu, ktorý označujeme aj ako *dobrovoľnícky preklad* iniciovaný nadnárodnými organizáciami, zväčša taktiež fungujúcimi na dobrovoľníckej báze. Zaujímavou štúdiou dobrovoľníckeho prekladu v organizácii *The Rosetta Foundation* je výskum kvalitatívnych motivačných faktorov, ktorý odhalil, že hlavnou motiváciou dobrovoľníckeho prekladu je podpora aktivít organizácie a zvýšenie vlastnej profesionality v prekladateľskej činnosti, čo reflektuje kombináciu sociálneho, ako aj osobného faktora motivácie (O'Brien – Schäler, 2010).

Spájanie spoločenskej a personálnej motivácie je viditeľné naprieč celou kategorizáciou *nie profesionálneho prekladu* s rozdielmi v dominancii jedného či druhého dôvodu na jeho vznik. Podľa slov Fernández-Costalesa (2012, s. 14) teda hovoríme o troch hlavných podnetoch, ktorými sú prekladanie pre zábavu, prekladanie ako pomoc iným a prekladanie ako zachovanie kultúrneho dedičstva; autor však nevyklučuje iné minoritné dôvody a budúce rozšírenie spomenutých.

Gambier (2014, s. 5) si pri kategorizácii výstižne kladie otázku, ako diferencovať prekladateľov. Z diachrónneho hľadiska sa veda o preklade a tlmočení zameriavala na opozície nováčik – profesionál; prirodzený – kvalifikovaný prekladateľ/tlmočník alebo amatér – expert. Možno pod inými pomenovaniami, no všetky tieto dichotómie v sebe zahŕňajú jednotný aspekt prítomnosti alebo absencie profesionálnosti. Olohan (2012, s. 193) však vo svojej štúdií spochybňuje status a vnímanie prekladateľa ako príklad profesionálneho povolania, čo podporuje starší výskum Tsenga (1992), podľa ktorého široká verejnosť vníma oslabenie profesionalizmu translatológie z dôvodu chýbajúceho orgánu systematicky sa venujúceho výhradne znalostiam z tejto oblasti, ktorý by sa dostal do povedomia nielen akademickej obce. To vypovedá o zvýšenej akceptácii *nie profesionálnych prekladov* širšou verejnosťou. Na druhej strane, Hewson (2009, s. 114) vysvetľuje akceptáciu *nie profesionálnych prekladov* zadávateľmi a prijímateľmi z dôvodov porovnateľnej úrovne jazykových a kultúrnych vedomostí cieľového prostredia s prekladateľom, ako aj zamerania

³ *Anime* získalo popularitu hneď po svojom uvedení na americký trh začiatkom 60. rokov 20. storočia. Vtedajšie siete fanúšikov, ktorých prvotným cieľom bola podpora šírenia originálnych japonských diel, sa postupom času zmenili na prepracované systémy zamerané na ich preklad. V súčasnosti sú badateľné silné profesionalizačné tendencie v preklade tohto žánru (Pérez-González – Susam-Saraeva, 2012, s. 154).

sa na účel komunikovanej informácie, vďaka čomu je obsah prekladu vnímaný prijímačím prostredím ako dôležitejší v porovnaní s jeho formálnymi lingvistickými charakteristikami.

Na základe zmapovania vývinu a vnímania *nie profesionálneho prekladu* môžeme hovoriť o spleti faktorov, heterogénnych domén pôsobnosti a vnútornej diferenciacie, ktoré znemožňujú vytvorenie jednotnej definície *nie profesionálneho prekladateľa*, aj keď uňho môžeme hovoriť o základných spoločných znakoch (Fernández-Costales, 2012, s. 17). Spoločnou črtou a zásadnou podmienkou prekladania je kompetencia porozumenia a interpretácie textu (Gambier, 2014, s. 11), ktorá sa sústreďuje na najdôležitejšiu – komunikačnú funkciu prekladaného textu. Určujúcou sa v tejto komunikácii stáva miera porozumenia komunikačnej správe odosielateľom a prijímateľom; preklad teda nie je limitovaný na prekódovanie slov, ale najdôležitejších informácií, ktoré sú relevantné pre prijímateľa a vedú k pochopeniu komunikačnej správy (Snell-Hornby, 2006, s. 167). Orientácia na adresáta správy podčiarkuje koncepciu Touryho (1995, s. 278), ktorý tvrdí, že preklad sa stáva adekvátnym prekladom v momente, keď ho akceptuje prijímač obce. V neposlednom rade sa ďalším zhodným znakom stáva zmysel *nie profesionálnych prekladateľov* pre inovatívnosť a proces preformulovania v preklade za účelom zrozumiteľnosti v prijímačom prostredí.

Napriek snahám výskumníkov o akceptáciu *nie profesionálneho prekladu a prekladateľa* v translatológii, najprestížnejšie vedecké časopisy stále zdôrazňujú ich negatívne vplyvy a hrozby, a to najmä na kvalitu prekladu a degradáciu statusu prekladateľa – na témy, ktoré paradoxne neodrážajú trendy a realitu v translatologickej oblasti. Dominanciou týchto tém môže translatológia navyše stratiť nové poznatky a impulzy na štúdium iniciované *nie profesionálnym prekladaním a tlmočením*. Podobne Tymoczková (2009, s. 419) varuje pred izolovanosťou voči trendom tejto doby, ktoré prenikajú do translatológie, čo môže viesť práve k budúcej strate kvality a profesionálnosti. Praktickejšie sa *nie profesionálneho prekladu* zastáva Fernández-Costales, ktorý ponúka súhrn príkladov jeho aplikovania do praxe, medzi ktoré zaraďuje napr. využitie *nie profesionálneho prekladu* ako zdroja praktickej prípravy študentov translatológie a filologických odborov (2012, s. 20 – 21). Jeho prínos navyše vidí nielen v podpore multilingvizmu, ale aj prekladu menších jazykových skupín, a napokon jeho význam badá v umožnení univerzálneho prístupu k informáciám do budúcnosti.

Postupujúc od prvých definícií cez súčasné chápanie *nie profesionálneho prekladu* v translatológii až po náčrt jeho využitia v budúcnosti sme sa snažili o naplnenie cieľa stručnej sumarizácie najdôležitejších poznatkov o tomto type prekladu. Za najdôležitejší záver prezentovanej práce považujeme fakt, že *nie profesionálny preklad* už nie je iba „zlou“ alternatívou k profesionálnemu prekladu, no stáva sa osobitným fenoménom s vlastným členením a zároveň tak významnou oblasťou vedy o preklade a tlmočení. Z tejto perspektívy je profesionálny preklad iba jedným z typov prekladov, nefiguruje ako nadradený koncept alebo prototypová forma s kompetenciou udávania noriem. Pérez-González – Susam-Saraevová (2012, s. 157) navyše optimisticky konštatujú, že v dnešnej dobe to nie je *nie profesionálny preklad*, ale práve profesionálny, ktorý sa ocitá v pozícii akejsi „výnimky“ v oblasti translatológie.

Literatúra:

- ANTONINI, Rachel: Natural Translator and Interpreter. In: Handbook of Translation Studies: Volume 2. Eds. Y. Gambier – L. van Doorslaer. Amsterdam: John Benjamins 2011, s. 102 – 104.
- BAKER, Mona (ed): Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Londýn: Routledge 2001.
- FERNÁNDEZ-COSTALES, Alberto: Collaborative Translation Revised: Exploring Rationale and the Motivation for Volunteer Translation. Forum, 2012, roč. 10, č. 1, s. 115 – 142.
- GAMBIER, Yves: Changing Landscape in Translation. International Journal of Society, Culture & Language, 2014, roč. 2, č. 2, s. 1 – 12.

- GROMOVÁ, Edita: Preklad a tlmočenie v kontexte nových výziev a perspektív. In: Preklad a tlmočenie 10: Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. Ed. V. Biloveský. Banská Bystrica: UMB FHV, s. 18 – 25.
- HEWSON, Lance: Brave New Globalized World? Translation Studies and *English as a Lingua Franca*. Rev. Franç. de Linguistique Appliquée, 2009, roč. 14, č. 1, s. 109 – 120.
- O'BRIEN, Sharon – SCHÄLER, Reinhard: Next Generation Translation and Localization: Users are Taking Charge. *Translating and the Computer*, 2010, č. 32.
- O'HAGAN, Minako: Evolution of User-generated Translation: Fansubs, Translation Hacking and Crowdsourcing. *Journal of Internationalization and Localization*, 2009, č. 1, s. 94 – 121.
- OLOHAN, Maeve: Volunteer Translation and Altruism in the Context of a Nineteenth-Century Scientific Journal. *The Translator*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 193 – 215.
- PAVLOVIĆ, Nataša: Directionality in Collaborative Translation Processes: A Study of Novice Translators (dizertačná práca). Virgili: Universitat Rovira i Virgili 2007.
- PETRAŠKO, Ľudovít: Načo je dobrá kritika prekladu – limity a šance. In: Vzťahy a súvislosti v umeleckom preklade. Ed. A. Valcerová. Prešov: FF PU 2007.
- MÜGLOVÁ, Daniela: Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo prečo spadla Babylonská veža? Nitra: Enigma 2009.
- MUÑOZ SÁNCHEZ, Pablo: En Torno a la Localización de Videojuegos Clásicos Mediante Tecnicas de Romhacking: Particularidades, Calidad y Aspectos Legales. *The Journal of Specialised Translation*, 2008, roč. 9, s. 80 – 95.
- PÉREZ-GONZÁLEZ, Luis – SUSAM-SARAEVA, Sebnem: Non-professional Translating and Interpreting: Participatory and Engaged Perspectives. *The Translator*, 2012, roč. 18, č. 2, s. 149 – 165.
- PYM, Anthony: *Negotiating the Frontiers: Translators and Intercultures in Hispanic History*. Manchester: St. Jerome 2000.
- SNELL-HORNBY, Mary: *The Turns of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins 2006.
- TOURY, Gideon: *Descriptive Translation Studies – and beyond*. Amsterdam: John Benjamins 1995.
- TSENG, Joseph: *Interpreting as an Emerging Profession in Taiwan – A Sociological Model* (diplomová práca). Taiwan: Fu Jen Catholic University 1992.
- TYMOCZKO, Maria: Why Translators Should Want to Internationalize Translation Studies. *The Translator*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 401 – 421.

Summary

On non-professional translating

The present article summarises information on the non-professional type of translation with the focus on three areas: the history and development of non-professional translating, the present-day efforts to define and categorise non-professional translation and translator, and the outlook concerning non-professionalism in translation. Within the first area, the study outlines the first references to non-professional translation as well as attempts to define this concept using various terms such as natural or native translation. The second part covers the current view on the given translation type and includes the basic division of its subcategories. Finally, the concluding part briefly presents scholars' views on the benefits and possible application of non-professional translation in the future.